

Тайното и реалното Съвременни пътища на автобиографията и интимното писане

Паула Морао

Университет в Лисабон (Португалия)

Paula Morao

University of Lisbon (Portugal)

Paula Morao. THE SECRET AND THE REAL. CONTEMPORARY PATHWAYS TO THE AUTOBIOGRAPHICAL AND LIFE WRITING

Abstract. The article explores some of the major theoretical and critical tendencies that follow the problems surrounding autobiographical studies, as well as other genres of the life writing during the last decades. The study is based on those subject-specific arguments and objectives that are archetypal for life writing, namely self-knowledge and contextualizing in the world, and offers a short historical overview of the practices of examining personal identity, among which we find examples of life writing that are not meant to be published, but represent a way of self-confirmation for the subject. The study also raises the question of drawing the line of demarcation between autobiographical and pseudo-autobiographical writings – a question that is fundamental to the common use of terms like “autobiography”, as well as juxtaposing fiction and reality (or fiction and document). Focusing on the changeable nuances of the taxonomy itself and considering both the conceptualization and the concepts that researches like Lejeune, de Man, Starobinski, Gusdorf, Dubrovski, Abbott, Beaujour, and Maran use to denote life writing, the article formulates the archetypal paradoxes in defining intimacy, and delineates the difficulties that other studies face when dealing with life writing in general.

Keywords: autobiography, life writing, intimacy, autobiographical genres.

Паула Морао. ТАЙНОТО И РЕАЛНОТО. СЪВРЕМЕННИ ПЪТИЩА НА АВТО-БИОГРАФИЯТА И ИНТИМНОТО ПИСАНЕ

Резюме. Статията разглежда някои от основните теоретико-критически насоки, в които се разгръща проблематиката на изследванията на автобиографията и на други жанрове на интимното писане през последните десетилетия. Като се основава на разсъжденията за присъщите на субекта цели, които са изначално заложиени в интим-

ното писане, а именно самопознанието и контекстуализирането в света, изследването представя кратък исторически преглед на практиките за обследване на собствена-та идентичност, като сред тях се откроява писането на лични текстове, които не са предназначени за публикуване, а са начин за жизнено самоутвърждаване на субекта пред самия себе си. Поставя се въпросът за определянето на разграничителната линия между автобиографичните и псевдоавтобиографичните писания, който лежи в основата на обичайната употреба на термини като „автобиография“, както и за противопоставянето на фикция и реалност (или на фикция и документ). Като се спира на променливите нюанси в самата таксономия и разглежда концептуализациите и наименованията, с които се обозначават интимните писания от изследователи като Лъожьон, Де Ман, Старобински, Гусдорф, Дубровски, Абът, Божур, Маран, статията формулира изначалните парадокси в дефинирането на интимизма и очертава трудностите, пред които се изправят изследванията на интимизма в литература

Ключови думи: автобиография, интимно писане, интимизъм, автобиографични жанрове.

Ей сега ще обясня какво означава „интимен живот“. Става въпрос за следното: интимен живот значи, че не трябва да разказваш на другите какво се случва в дома ти. Това са неща, които не се споделят с когото и да било.

Кларис Лиспектор, „Интимният живот на Лаура“

Моят вътрешен живот е неузнаваем, изключително вътрешен, и няма нито една дума, с която да бъде означен.

Кларис Лиспектор, „Часът на звездата“

Аз откривам себе си повече в едно писмо, което е написано, за да обясни интимната теснота на моето съществуване и безсмисленото безплодие на живота ми, отколкото във външен за мен текст. [...] Истината за всичко е във всичко; въпреки това е необходимо да ѝ се нахвърлиш, и то мълчиеносно, така, както млад котарак разпердушинва тялото на гълъб.

Нуно Браганса, „Нощта и смехът“ (Из дневника на Зана)

Научно изследване/Research

1. Развитието на изследванията на автобиографията и на други жанрове на интимното писане нарасна дотолкова, особено през последните десетилетия, че не е възможно да се обхванат в една статия всички насоки, в които тази проблематика се разгъва. Действително, библиографията е изключително богата и включва както колективни сборници, така и монографии, статии от периодични издания, доклади и други издания, отразяващи дискусии на конференции, конгреси и различни научни форуми. Освен това много изследвания от областта на психологията, психоанализата, социологията и историята също свидетелстват за интереса към частното битие и към живота на индивида, които доскоро занимаваха, от определена перспектива,

предимно есеистите и литературните критици. Пред последните стои и едно ново предизвикателство – да насочат изследователския си интерес към форми на писане, които традиционният канон не би счел за литература или поне би поставил в маргинална позиция, както се случва с разказите за живота (превод, който възприемам за френския израз *récit de vie*), мемоарите, свидетелствата или писмата на исторически личности или дори на обикновени граждани, които пишат за това, на което по своето време са били очевидци.

Дори придържайки се към вече класическите автори по отношение на рефлексията и теоретизирането по тези въпроси, проблематично е да се представят както обобщаващ преглед, така и избрана библиография, предвид големия брой изследователи, които се занимават с тази проблематика, както и поради това, че те насочват проучванията си по съвсем различни, дори противоположни пътища. Затова ще се опитам да представя само някои от основните линии в съвременната критическа панорама на интимното писане. По горните причини ще посоча в библиографията както цитираните в моя текст произведения, така и някои други, които подбрах въз основа на безспорния принос, с който се открояват сред критическата литература по въпроса, или защото позволяват на читателя да задълбочи проучването си с онези източници, които те подробно реферират.

2. Някои от изследователите приемат за славен предтеча на автобиографичните текстове *Изповедите* на Свети Августин. Като отражение на *Изповедите* те посочват развиващия се в последващите текстове мотив за християнската практика на изпитание на съвестта, която намира продължение в наръчниците за духовни упражнения и в уставите на определени религиозни ордени. Тези методики за самодисциплиниране и самоанализ са наследени всъщност от онова „опознай себе си“ на древните елини. Важно е да вземем предвид тези антични корени, защото те ни помагат да разберем това, което е приложимо и за съвременните текстове, а именно, че интимизмът има за свой център субекта. И че това е субект, който основно преследва две неразривно свързани помежду си цели, чиито формулировки откриваме във въпросите „Кой съм аз?“ и „Кой съм аз в света?“.

Първият от тези два въпроса, „Кой съм аз?“ се отнася до субекта като индивид, до неговата частна и затова тайна страна. Но другият въпрос, който контекстуализира субекта в света, служи за допълнение на първия, изграждайки с него една диалектическа двойка, като неутрализира онова, което в индивидуализма е екстремно. Впрочем можем да направим някои разграничения във вече посочените древни практики за самопознание. От една страна, сред тях има такива, които предполагат вписването на индивида в света, както се случва с живота в общност (била тя религиозна или лаическа) или със службата в името на тази общност, чрез разпределението на задачи с цел осигуряване на общото благо или разпространение на вярата, но предвиждайки време, което да е отредено и регулирано за нуждите на индивидуалната медитация и други

форми на духовни упражнения. От друга страна, съществуват и по-крайни практики – те се простират от обета за мълчание, който чрез изключително стриктни правила се противопоставя на взаимоотношенията между индивидите и изисква строг самоконтрол, до избора на отшелничеството, в което индивидът е буквално отдаден на самия себе си и е подвластен на лишенията и враждебността, които търпи от света, докато се бори с външните явления и с вътрешните демони, от които трябва да се пречисти.

Съзерцанието и медитацията, които подемат и преформулират подобни практики, с времето са претърпели в западната култура някои религиозни и лаически видоизменения. Например XVII век бележи един от върховете на този процес на своеобразна кристализация. В литературата, както и в останалите изкуства, откриваме през тази епоха безбройни трактовки на темата за *vanitas*, с целия ѝ кортеж от емблематични мотиви, които символизират времето и преходността на човека (а по този начин репрезентираният субект се превръща в *exemplum*): отразяващата повърхност (огледалото, застоялата вода, т.н.), черепът, някои девизи и максими под формата на надписи върху различни основи, изображенията на лика и на неговото огледално отражение, винаги енигматично и тайнствено. Към тази тематика за времето като условие за съществуването на човешкото естествено се асоциират ефимерността на живота, преходността и недостатъчността на всички форми на изобразяване и самоизобразяване, както и темата за смъртта.

В действителност обследването на собствената идентичност предполага да се действа в полето, което се разполага между импулса за смърт и импулса за живот. Писането на лични текстове, които не са предназначени за публикуване, е начин за жизнено самоутвърждаване на субекта пред самия себе си. На изследователите отдавна е известно, че в тези писания има множество начини тайно да се призове събеседника – като се започне от по юношески наивното „скъпи мой дневнико“ и се стигне до сложните раздвоения на Аза в някакво алтер его или дори в третоличен субект, както често се случва в интимните дневници. Това ни поставя пред необходимостта да засегнем друг един въпрос, много дебатиран в съвременните изследвания на автобиографичното, а именно за определянето на разграничителната линия между автобиографичните и псевдоавтобиографичните писания, което води до деликатното налагане на автора над текстуалния субект. От този тип е и проблемът, който лежи в основата на обичайната употреба на термини като „автобиография“, а с него възниква и последващият го въпрос за противопоставянето на фикция и реалност (или на фикция и документ). Интересува ни не емпиричното значение, а теоретичното му формулиране, като се започне с понятието за автобиографичен пакт на Филип Лъожьон. За жалост, това понятие често се свежда до най-старите му формулировки, които самият автор на няколко пъти последователно коригира. Тази теоретизация е взета за основа на бъдещи разработки и коментари от автори като Гусдорф, Де Ман, Гулиелминети, Божур, Боню, измежду други.

Льождьон формулира като своя основна теза тази за автобиографичния пакт, който представлява идентичността на автор, повествовател и персонаж (вж. Лждьон 1975: 15 и сл.). Втората версия¹ на автобиографичния пакт вече съдържа нови моменти, които самият Лждьон междуременно доразвива и които предходните му текстове застъпват. Така, от една страна, се наблюдава тенденцията за пресичането на литературното със социологическото, намерила израз в изследванията на разкази за живота и други „изживени свидетелства“² и в обучението в този тип писане (подобно обучение включва различни акции, чиято цел е да се подтикнат французите да разкрият съдържанието се в личните им архиви и в раклите на предците им), в събирането на свидетелства или публикуването на неиздавани дотогава текстове³.

От друга страна обаче, *Автобиографичният пакт (повторение)* поставя и самия въпрос за Аза на есеиста например, докато пише: „Когато пиша, всъщност аз споделям амбициите и илюзиите на автобиографите и със сигурност не съм готов да се откажа от това. Заявявам високо на глас: Аз съм Друг. [...] Страстта пронизва теорията“ (Лждьон 1986: 32–33). Въпросът всъщност е: Кой съм аз – обективен субект, носител на предполагаемо знание, или субект на дискурса, който е подкопан от субективността? Разглеждането на този проблем има солидни традиции във френската култура и затова неизбежно прераща към едно от най-изучаваните произведения (както от страна на френскоезичните изследователи, така и на останалите), а именно към *Опитите* на Монтен. Прословутото „аз съм този, когото обрисувам“, с всички негови последствия и производни, нагледно възплъщава подвижната и неустановена същност на Аза, който се впуска в начинанието да се самоопише, дори когато иска да го направи, като говори за другите или като обективно представя която и да е област от познанието за света.

Това, за което тук става дума, е онзи друг въпрос, който по-рано формулирах – за връзката между Аза и света, както и неизбежно следващия от него въпрос за истинността. Така двете полета, върху които се фокусирам, се сливат: същинските интимни писания, автобиография и интимен дневник, които се съсредоточават над Аза (макар и в различна степен), и другите интимни текстове, в които присъствието на Аза е подсилено от налагащите се впечат-

¹ Вж. статията *Автобиографичният пакт (повторение)* (*Le pacte autobiographique (bis)*), представена през 1981 г. на конференцията *Автобиографията в Испания* и публикувана в последващия сборник с доклади през 1982 г. По-късно текстът е преиздаден в сп. *Поетик*, бр. 56 от 1983 г. и в *Аз също* (1986).

² *Преживян документ* (*Le document vécu*) е заглавието на едно от есетата, които Лждьон включва през 1980 г. в книгата си *Азът е Друг* (*Je est un autre*), чието подзаглавие е симптоматично от гледната точка, която сега застъпвам – *Автобиографията, от литературата към медиите* (*L'autobiographie, de la littérature aux médias*).

³ Вж. Philippe Lejeune (ed.). „*Cher cahier...*” – *Témoignages sur le journal personnel*. Paris, Gallimard – col. Témoins, 1989; Philippe Lejeune. *Le moi des demoiselles – Enquête sur le journal de jeune fille*. Paris, Seuil, 1993.

ления от събеседника и от околния свят, какъвто е случаят на мемоарите или на писмата. Трябва да имаме предвид също така онези текстове, в които се разказва нечия история, но в трето лице, както това става в типичните биографии. Без особено усилие забелязваме, че тези категории могат да бъдат единствено оперативни, тъй като това е една от областите, в които литературата доказва, и то в най-висока степен, своята смесеност и сложност. Защото, ако мемоаристите много често имат за цел да свидетелстват и притежават съзнанието, че почти делят едно и също пространство с Историята, както и че пишат своята лична история, ако водещият дневник се вглежда в онова, което е извън неговия Аз, за да рецентрира по-добре най-интимното си измерение, ако ежедневно и баналното се уравновесяват от фактуалното и социалното, то как тогава да говорим, по отношение на интимното писане, за застинали категории? Как можем да искаме да уеднаквим всичко онова, което е в различните му смисли *опитът* – проба, експеримент, емпирична практика, опитване, подготовка, отделна малка стъпка в една свързана верига от действия?

Подобно колебание намира място и в библиографията по въпроса, и то на няколко равнища, като се започне от концептуализацията и от наименованията, с които се обозначават интимните писания. Най-видно е това по отношение на автобиографията. Определени автори я считат за жанр, експлицитно или имплицитно. Други, като Пол де Ман, имат по-умерена позиция: „Автобиографията не е жанр или модус на писане, а фигура на четене или на разбиране, която се случва, в известна степен, във всички текстове“ (Де Ман 1984: 70)⁴. С това твърдение Де Ман всъщност подема критически въпроса за дефинирания от Лъожьон автобиографичен договор, като придава значение на читателя – но на онзи читател, който е обусловен от текстуалните елементи, според постановките, които Де Ман развива в цитираната статия. В своята автокритика, самият Лъожьон посочва някои от слабостите на първата си трактовка на проблема: „Аз очевидно надцених договора и същевременно подцених следните три аспекта: самото съдържание на текста (биографичен разказ, който обобщава цял живот), наративните техники (в частност художествените употреби на разказваческия глас и на гледната точка) и стила“ (1986: 25). Перспективата тук е наратологична – ако не бе такава, би трябвало да се вземат предвид също начините на спомняне (принципа на истинността, но и зараждащата се фикционалност), психологическите аспекти на конституиране на субекта, както и елементи от текстуален и реторически порядък (както Де Ман посочва в цитираната статия, когато споменава „тропологичната структура, която е в основата на всички видове познание, включително на познанието за самия себе си“ (1984: 71).

⁴ Включена в книгата му от 1984 г., статията *Автобиографията като обезобразяване* първоначално е публикувана през 1979 г.

Що се отнася до опознаването на Аза чрез писането му, до автобиографията – въвличане на езиковата система в казването за самия себе си от страна на определен субект, – какво развитие са получили теоретичните постановки по въпроса? Време е да се спрем на този аспект, като се фокусираме върху названията на автобиографичните произведения, които критиците са възприели.

Наименованието „автобиография“ е най-широко употребявано за текстовете, които се определят като „биографията на една личност, написана от самата нея“, както пише Жан Старобински в началото на своята прочута студия (1970: 257). По-нататък Старобински поставя под въпрос привидната простота на автобиографичното начинание, като изследва онова недоразумение, което води до емпиричното идентифициране на този, който казва „аз“ в текста, с неговия автор. Критикът подчертава рисковете от такова объркване, като се опира на понятието за стил, на импликациите, които имат на равнището на дискурса употребите на първото и на третото лице, както и на проблема за времето, който предполага както времето разграничаване на изживяното и разказаното, така и зачатъците на другост.

Отбелязвайки широкия диапазон на така засегнатите въпроси, установяваме също променливите нюанси в самата таксономия, както вече бе подсказано по-горе. Жорж Гусдорф нарече двете части на своето двутомно съчинение *Писанията на Аза и Авто-био-графия* с общото за двете неопределено подзаглавие *Линии на живот, 1 и 2* (вж. Гусдорф 1990). В близо 900 страници Гусдорф задълбочава своето огромно познание на третираната проблематика, което предходната му библиография вече бе засвидетелствала, като пътят критикува автори като Льожьон, но и посочва трудностите при дефинирането на проблема, който го занимава, чрез фрагментирането в „авто-био-графия“ на термина, който традиционно възприемаме без подобни знаци за деконструкция. На свой ред, Серж Дубровски разглежда в забележителната си статия *Автобиография/психоанализа/истина? парадоксите на репрезентацията на Аза, като разсъждава върху наименованието на жанра и се колебае между автопортрета, автобиографията, автографията, „авто(био)графичния“ текст, за да поднови накрая понятието за автофикция, което е изработил за своя роман Син (Fils)*, издаден в Париж през 1977 г. от издателство „Галиле“, и с което тогава е дал отговор на „сляпата ниша“ от първата схема на пакта на Льожьон. В синхрон с тези термини, Портър Абът използва „автография“ и проблематизира начините на изобразяване на пропуснатия *биос* (вж. Абът 1988). Границите на автобиографията се схващат от различни автори като контрапункт на литературния и на живописния автопортрет, както се случва при Мишел Божур, първо в статията му от 1977 г.⁶, а по-късно и в книгата му *Мас-тилни огледала – реторика на автопортрета* (1980). Необходимо е да взе-

⁵ Вж. Дубровски 1988: 61–79.

⁶ Вж. Autobiographie et autoportrait в сп. *Poétique* № 32, 1977, pp. 442–458.

мем предвид също така формулировката, до която достига Луи Маран в своята книга, като също търси пресичанията между литературата и живописата чрез употребата на реторическия и символния подход – „ауто-танато-био-графия“⁷.

Споменатите различни наименования позволяват да открием трудностите, пред които се изправят изследванията на интимизма в литература.

Изобилието от чертици, поддържането или преформулирането на изграждащите термина елементи („авто“, „био“, „графия“), необходимостта да се експлицират границите между живот и фикция, между жанрове и поджанрове или между субективност и обективност са израз на тези трудности. Основният парадокс на интимното писане – нерешеното оразличаване на фикция и документ – позволява да се видят клопките, в които могат да попаднат онези, които в изследването си на текстовете са привлечени към тяхната периферия под въздействието на други теоретични полета, разглеждащи репрезентацията на Аза като чисто технически въпрос или пък клонящи към митогическата или психологическата интерпретация, при това изключвайки специфичността на литературоведските изследвания. Нека изясним това.

Субектът на един автобиографичен проект се изправя, както вече казах, пред някои изначални парадокси, като се започне с дефиницията на интимизма. Да си припомним определението за интимен живот на Кларис Лиспектор⁸, което използвах като епиграф: „Това са неща, които не се споделят с когото и да било“. Изразът на Лиспектор очевидно приема енигмата и тайната като същностни за интимния живот елементи. Те са особено важни, защото се отнасят не само до онзи, който чете, но и преди всичко до този, който пише. Лиспектор казва нещо повече (вж. втория епиграф на статията): „Моят вътрешен живот е неузнаваем, изключително вътрешен, и няма нито една дума, с която да бъде означен“. Казано с други, по-неизразителни думи, естеството на енигмата се отъждествява с тайнствеността на самия език и с противоборството между Аза, който, назовавайки се, иска да се опознае, и неяснотата на словото. Да пишеш за Аза, особено за интимния Аз, е като да предизвикаш Сфинкса и после, точно като Едип, да приемеш рисковете на това начинание – опасността да го погледнеш и след това да понесеш тежестта на онова, което си открил. Интимизмът е свързан с нарцисизма, с противоречивите импулси, които го изграждат, и с

⁷ Вж. *La voix excommuniée – Essais de mémoire*, Paris, Galilée, 1981, p. 37 и сл. За актуализиран преглед на основните постановки за автобиографията, вж.: Marziano Guglielminetti. Introduzione. – In: *Memoria e scrittura – L'autobiografia de Dante a Cellini*, Torino, Einaudi, 1977, VII–XX; Estelle C. Jelinek. Introduction – Autobiographical Criticism: An Overview. – In: *The Tradition of Women's Autobiography: From Antiquity to the Present*, Boston, Twayne Publishers, 1986, 1–8; Sidonie Smith. I – Theoretical Consideration. – In: *A Poetics of Women's Autobiography*, Bloomington and Indianapolis, Indiana U.P., 1987, pp. 3–62; William C. Spengemann. The Study of Autobiography: A Bibliographical Essay. – In: *The Forms of Autobiography – Episodes in the History of a Literary Genre*, New Haven and London, Yale U.P., 1980, pp. 170–212.

⁸ Изявена бразилска писателка от втората половина на XX в., чието наративно творчество е белязано от психологизма, екзистенциализма и женската тематика (бел. пр.).

онова, което можем да наречем, обръщайки се отново към Гусдорф, „писания на Аза“ или „авто-био-графия“, като приемем дословно Аза като субект на писането за собствения живот, субект надвесен над своя несигурен образ.

Но този Аз идентичен ли е на мене? Знаем, че не е – дискурсивният „аз“ е само „лицето, което изказва настоящата дискурсивна инстанция, съдържаща аз“⁹. Така, наричайки себе си „аз“, аз назовавам „същия“, превърнал се в „друг“ чрез писането, един Аз, който вече е Друг, както написа Рембо, или както написа, навярно още по-драматично, Марио де Са-Карнейро в „Аз не съм аз, нито съм друг“, предусещайки появата на един неутрален субект („Аз съм нещо средно“), който заема мястото на Аза, когато той изобразява сам себе си¹⁰. Казано другояче, намерението да изкажеш интимното се сблъсква с ограниченията на езика, който използваме, за да опишем този свят, сблъсква се с онова излишество, което цитатът от *Часът на звездата* на Лиспектор, привлечен в началото, изразява изключително точно, съчетавайки апорията на езика с безкрайното измерение на най-интензивната и най-вътрешна степен на субектното съществуване.

Нека уточним: автобиографията предполага един Аз, който обръща внимание на себе си, тя изразява съзнание за себе си и вникване в това само-съзнание. Но такова намерение влиза в противоречие с двойното ѝ несъвършенство, още по-утежнено от вече споменатите ограничения на езика. Това несъвършенство намира израз в обстоятелството, че два жалона, които са фундаментални за историята на всеки субект, не могат да се съчетаят със съпадащите помежду си живот и писане. Тези жалони са раждането и смъртта. Така, „аз се родих“ може да бъде изказано единствено в дискурсивните модули на цитирането или на фикцията, а „аз умрях“ е нелогичен израз. И в двата случая става дума за действия, които могат да бъдат приписани на Аза от един дистанциран субект, превърнал се в Друг. От друга страна, съзнанието и времето вървят ръка за ръка в автобиографичния проект, центрирайки субекта в настоящето чрез последователни навлизания в миналото, чрез ретроспекция, или чрез проспекция, когато се предполага или твърди нещо за бъдещето. Когато търси Аза в миналото, субектът желае да пренасочи бъдещето, като се самопоправя или преначертава изминатия път, изграждайки една утопия за себе си, която се надява да успее да сбъдне.

По отношение на това трябва също да се вземе предвид, че ретроспективните и проспективните действия, дори да рецентрират субекта в момента на обобщение и завръщане към настоящето, като че ли го обездвижват, докато тече анализът. Показват го много автопортрети на художници, които се изобразяват в състояние на уплах, ако не и на откровен ужас от нещо чу-

⁹ Вж. Émile Benveniste. „La nature des pronoms”, in *Problèmes de linguistique générale*. Paris, Gallimard, 1966, pp. 251–7.

¹⁰ Вж. Mário de Sá Carneiro. 7. – In: *Poesias*. Lisboa, Ática, 1973, p. 94.

довищно, което авторепрезентацията разкрива пред тях¹¹. Когато търси себе си в миналото или се предвижда в бъдещето, Азът навлиза в диалектиката между принципите на концентрация и на разпад, разкъсвайки се между една центростремителна и една центробежна сила. Невинаги е лесно да намериш пътя към дома след подобно усилие за фрагментация, невинаги е лесно да се върнеш към всеобхватното тълкуване на живота, с което се отъждествява целта на автобиографията. Дори защото тази диалектика е част от нейната жанрова нечистота и близост с други жанрове, като например с дневника, в който писането напредва с по-малки стъпки, прибавяйки откъс от живота към друг откъс, отбелязвайки в ежедневието всичко ефимерно и същностно. Или с мемоарите, когато наблюдаваме отдръпване от блажения свят на Аза, което налага като преобладаващо усещане контрапункта с другите, или със света.

3. Целта ми бе в тази статия да очертая някои от актуалните пътища на автобиографията и вторично на други интимни жанрове, без да желая, нито да мога да изчерпя темата. За това би трябвало, най-малко да спомена развитието на изследванията на автобиографичното по отношение на португалската литература. По този въпрос ще кажа само, че предстои още много работа, преди да предприемем някакви общи заключения, защото не разполагаме дори и със систематично изготвен списък на произведенията, които трябва да бъдат разгледани, нито на множеството монографии, които изучават този корпус. Въпреки това, някои усилия вече са налице – за тях свидетелстват както академични дисертации, така и критико-теоретични творби на някои португалски изследователи, които избрах да включа в следващата библиография.

Сравнявайки тази ситуация с положението в други страни (Франция, Великобритания, САЩ, Германия, Италия и Испания), може да предположим, че съществува определено съотношение между броя налични разработки и дълбочината на традицията, която интимизмът притежава в дадена култура. Напоследък сред нас се наблюдават симптоми на оживяване на интереса към тези жанрове. За това говорят публикуването на дневници и мемоари на различни писатели и публични личности, с което интимното навлиза и в полето на фикционалния наратив и поезията, или преиздаването на отдавна изчерпани творби (като например на Буляо Пато, Фиальо де Алмейда, Раул Брандао, Мануел Ларанжейра, Ирене Лижбоа, Рубен А.). Надявам се моята хипотеза за пропорционалността между изследвания и традиции да има своите основания и тепърва да се развива това изследователско поле, което доскоро бе пренебрегвано в португалското литературознание.

Превод от португалски: Яна Андреева

¹¹ Мисля например за авторпортрета на Гюстав Курбе *Portrait de l'artiste, dit Le désespéré* (1843).

Библиография

- Abbot, H. P. (1988). *Autobiography, Autography, Fiction: Groundwork for a Taxinomy of Textual categories*. – In: *NHL*, vol. 19–3, Spring 1988, pp. 597–615.
- Beaujour, M. (1980). *Miroirs d'encre – Rhétorique de l'autoportrait*. Paris: Seuil.
- Bougnoux, D. (1989). *Vices et vertus des cercles – L'auto-référence en poétique et pragmatique*. Paris: Ed. de la Découverte.
- Bruss, E. (1976). *Autobiographical Acts – The Changing Situation of a Literary Genre*. Baltimore and London: The John Hopkins U. P.
- Buescu, H. C., João F. D. (2007). *Stories and Portraits of the Self*. Amsterdam – New York, Rodopi.
- Buckley, J. H. (1984). *The Turnig Key – Autobiography and the Subjective Impulse since 1800*. Cambridge/ Massachussets and London, Harvard U. P.
- Guglielminetti, M. (1977). *Memoria e scrittura – L'autobiografia de Dante a Cellini*. Torino, Einaudi.
- Gusdorf, G. (1975). De l'autobiographie initiatique au genre littéraire. – In: *Revue d'Histoire Littéraire de la France*, n.° 6, 1975, pp. 957–994.
- Gusdorf, G. (1990a). *Les écritures du moi – Lignes de vie 1*. Paris: Odile Jacob.
- Gusdorf, G. (1990b). *Auto-bio-graphie – Lignes de vie 2*. Paris: Odile Jacob.
- Del Litto, Victor (org.) (1978). *Le journal intime et ses formes littéraires*. Genève: Librairie Droz.
- Derrida, J. (1998). *Mémoires d'aveugle – L'autoportrait et autres ruines*. Paris: Éd. RMN.
- Jackson, J. E. (1990). *Passions du sujet – Essais sur les rapports entre psychanalyse et littérature*. Paris: Mercure de France.
- Jolly, M. (ed.). (2001). *Encyclopedia of Life Writing. Autobiographical Forms*. London/ Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.
- Didier, B. (1976). *Le journal intime*. Paris: P.U.F.
- Didier, B. (1983). *Stendhal autobiographe*. Paris: P.U.F.
- Dolfi, A. (ed.) (1989). “*Jornal intime*” e letteratura moderna – *Atti di seminario* (Trento, marzo-maggio 1988). Roma: Buzoni.
- Doubrovsky, S. (1988). *Autobiographiques: de Corneille à Sartre*. Paris, P.U.F.
- Jeanelle, J.-L. et Viollet C. (dir.) (2007). *Genèse et autofiction*. Louvain: Bruylant-Academia.
- Girard, A. (1986). *Le journal intime et la notion de personne*. Paris: P.U.F. (1ère ed. 1963).
- Eakin, P. J. (1988a). *Fictions in Autobiography – Studies in the Art of Self-Invention*. Princeton – Oxford, Princeton U.P.
- Eakin, P. J. (1988b). *Touching the World – Reference in Autobiography*. Princeton/New Jersey: Princeton U.P.
- Eakin, P. J. (1999). *How Our Lives become Stories – Making Selves*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Eakin, P. J. (2008). *Living Autobiographically: How We Create Identity in Narrative*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Yates, F. (1966). A. *The Art of Memory*. Chicago/London: Chicago U.P./ Routledge and Kegan Paul.
- Jelinek, E. C. (ed.) (1980). *Women's Autobiography – Essays in Criticism*. Bloomington and London: Indiana U.P.

- Jelinek, E. C. (1986). *The Tradition of Women's Autobiography: From Antiquity to the Present*. Boston: Twayne Publishers.
- Clair, J. (dir.) (2005). *Mélancolie – Génie et folie en Occident*, [catalogue] sous la direction de Jean Clair. Paris: Réunion des Musées Nationaux – Gallimard.
- Klibansky, R., Panofsky, E., Saxl, F. (1989). *Saturne et la mélancolie – Études historiques et philosophiques: nature, religion, médecine et art*. Paris: Gallimard.
- Cockshut, A. O. J. (1974). *Truth to Life – The Art of Biography in the Nineteenth Century*. New York and London: Harcourt Brace Jovanovich.
- Cockshut, A. O. J. (1984). *The Art of Biography in 19th and 20th Century in England*. New Haven and London U.P.
- La licorne n° 14 (1988). Le travail du biographique. UFR de Langues et Littératures de l'Université de Poitiers.
- Lowenthal, D. (1985). *The Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press (reprint: 1993).
- Lejeune, Ph. (1975). *Le pacte autobiographique*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (1980). *Je est un autre – L'autobiographie, de la littérature aux medias*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (1984). *Bibliographie des études en langue française sur la littérature personnelle et les récits de vie – I: 1982–1983*. Cahiers de Sémiotique Textuelle n° 3, Université Paris X.
- Lejeune, Ph. (1986). *Bibliographie des études en langue française sur la littérature personnelle et les récits de vie – II: 1984–1985*. Cahiers de Sémiotique Textuelle n° 7, Université Paris X.
- Lejeune, Ph. (1986). *Moi aussi* Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (1988). *Bibliographie des études en langue française sur la littérature personnelle et les récits de vie – III: 1986–1987*. Cahiers de Sémiotique Textuelle n° 13, Université Paris X.
- Lejeune, Ph. (1989). *“Cher cahier...” – Témoignages sur le journal personnel*. Paris: Gallimard.
- Lejeune, Ph. (1993). *Le moi des demoiselles – Enquête sur le journal de jeune fille*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (1998). *Les brouillons de soi*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (1998). *Pour l'autobiographie – Chroniques*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (2000). *“Cher cahier...” – Journal personnel, ordinateur, internet*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (2005). *Signes de vie – Le pacte autobiographique 2*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph. (2013). *Autogénèses – Les brouillons de soi 2*. Paris: Seuil.
- Lejeune, Ph., Bogaert, C. (1997). *Un journal à soi ou la passion des journaux intimes*, catalogue de l'exposition. Lyon, Association pour l'Autobiographie et le Patrimoine Autobiographique /Bibliothèque municipale de Lyon.
- Lejeune, Ph., Bogaert, C. (2003). *Un journal à soi – Histoire d'une pratique*, catalogue. Paris: Les Éditions Textuel.
- Lejeune, Ph., Bogaert, C. (2006). *Le journal intime – Histoire et anthologie*. Paris: Les Éditions Textuel.
- Magazine littéraire, n° 252–253 (1988). *Ecrits intimes – De Mointagne à Peter Handke*. Paris.

- Madélenat, D. (1984). *La biographie*. Paris: P.U.F.
- Madélenat, D. (1989). *L'intimisme*. Paris: P.U.F.
- Man, P. de (1984). *Autobiography as De-Facement*. – In: *The Rhetoric of Romanticism*, New York: Columbia U. P., 67–81.
- Marin, L. (1981). *La voix excommuniée – Essais de mémoire*. Paris: Galilée.
- Marin, L. (1999). *L'écriture de soi – Ignace de Loyola, Montaigne, Stendhal, Roland Barthes*. Paris: P.U.F.
- Marcus, L. (1994). *Auto/Biographical Discourses – Theory, Criticism, Practice*. Manchester and New York: Manchester U.P.
- Mathias, M. D. (1991). O diário íntimo ou a procura da identidade. – In: *JL*, nº 459, Abril de 1991.
- May, G. (1979). *L'autobiographie*. Paris: P.U.F.
- Mourão, L. (1990). *Conta-corrente 6. Ensaio sobre o diário de Vergílio Ferreira*. Sintra: Câmara Municipal de Sintra.
- Morão, P. (1989). *Irene Lisboa – Vida e escrita*. Lisboa: Presença.
- Morão, P. (1993). Memórias e géneros literários afins: algumas precisões teóricas. – In: *Viagens na terra das palavras*. Lisboa: Cosmos, pp. 17–24.
- Morão, P. (ed.) (2003). *Autobiografia. Auto-Representação*. ACT 8, Lisboa, Centro de Estudos Comparatistas/ FLUL – Edições Colibri; ensaios de Clara Rocha, Anna Caballé, Philippe Lejeune, Paula Morão, Mª Lourdes Cândio Martins.
- Morão, P. (2011). *O secreto e o real – Ensaio sobre literatura portuguesa*. Lisboa: Campo da Comunicação.
- Morão, P., Carmo, C. I. do (eds.) (2008). *Escrever a Vida – Verdade e Ficção*. Porto: Campo das Letras/ Centro de Estudos Comparatistas Un. Lisboa.
- Nova Renascença, nº. 39, vol. X, Outono 1990 (número temático, sobre diarística).
- Olney, J. (1972). *Metaphors of Self – The Meaning of Autobiography*. Princeton: Princeton U.P.
- Olney, J. (ed.) (1980). *Autobiography: Essays Theoretical and Critical*. Princeton: Princeton U.P.
- Olney, J. (1998). *Memory & Narrative – The Weave of Life-Writing*. Chicago and London: The Press of Chicago University.
- Palma-Ferreira, J. (1981). *Subsídios para uma bibliografia do memorialismo português*. Lisboa: Biblioteca Nacional.
- Palma-Ferreira, J. (1981). Koestler e as memórias. *Diário de Notícias*, 23/10/1988.
- Pascal, R. (1960). *Design and Truth in autobiography*. London: Rutledge & Keagan Paul.
- Pachet, P. (1990). *Les baromètres de l'âme – Naissance du journal intime*. Paris: Hatier.
- Poétique, nº 56 (1983). *L'autobiographie*. Paris: Seuil.
- Poétique, nº 63 (1985). *Le biographique*. Paris: Seuil.
- Revue des Sciences Humaines nº 224. *Le biographique*, 1991–4.
- Ricoeur, P. (1990). *Soi-même comme un autre*. Paris: Seuil.
- Ricoeur, P. (2000). *La mémoire, l'Histoire, l'oubli*. Paris: Seuil.
- Rocha, Cl. (1977). *O espaço autobiográfico em Miguel Torga*. Coimbra: Almedina.
- Rocha, Cl. (1992). *Máscaras de Narciso – Estudos sobre a literatura autobiográfica em Portugal*. Coimbra: Almedina.
- Rousset, J. (1983). Le journal intime, texte sans destinataire? – In: *Poétique*, nº 56, 1983, pp. 435–443.

- Rousset, J. (1986). *Le lecteur intime. De Balzac au journal*. Paris: José Corti.
- Rousset, J. (1986). *Narcisse romancier. Essai sur la première personne dans le roman*. Paris: José Corti.
- Smith, S. (1987). *A Poetics of Women's Autobiography – Marginality and the Fictions of Self-Representation*. Bloomington and Indianapolis: Indiana U.P.
- Smith, S., Watson, J. (1996). *Getting a Life – Everyday Uses of Autobiography*, Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Smith, S., Watson, J. (2001). *Reading Autobiography – A Guide for Interpreting Life Narratives*, Minneapolis/London: University of Minnesota Press.
- Smith, S., Watson, J. (2002). *Interfaces – Women/ Autobiography/Image/Performance*. The Univ. Michigan Press.
- Starobinski, J. (1970). Le style de l'autobiographie. – In: *Poétique*, n° 3, pp. 257–265.
- Winslow, D. J. (1995). *Life-Writing – A Glossary of Terms in Biography, Autobiography, and Related Forms*, second edition, University of Hawai'i Press.
- Finney, B. (1985). *The Inner I – British Literary Autobiography of the Twentieth Century*. London and Boston: Faber and Faber.
- Foucault, M. (1983). L'écriture de soi. – In: *Corps écrit*, n° 5, 1983, pp. 3–23.
- Chaves, C. B. (1978). *Memorialistas portuguesas*. Lisboa: Instituto de Cultura Portuguesa – Biblioteca Breve.
- Spengemann, W. C. (1980). *The Forms of Autobiography – Episodes in the History of a Literary Genre*. New Haven and London: Yale U.P.
- La faute à Rousseau*, Revue de l'Association pour l'Autobiographie et le Patrimoine Autobiographique, 2003–... www.apa.sitapa.org
- The Autobiography Society*. www.autobiographysociety.org; *a/b: Auto/Biography Studies* (available in Project Muse)

Паула Морао

Почетен професор на Лисабонския университет
авеню „Аламеда да Универсидаде“
1649–004 Лисабон
Португалия

Paula Morao

Professor Emeritus of University of Lisbon
Alameda da Universidade
1649–004 Lisboa
Portugal